

Алесь Макарэвіч
Магілёў

Сучасная беларускамоўная драматургія ў польскіх літаратуразнаўчых даследаваннях

Характарызуючы рэцэпцыю беларускамоўнай драматургіі ў польскім літаратуразнаўстве і чытацкай прасторы, варта паставіць наступнае пытанне. Ці існуюць прэцэдэнты для такога ўспрымання ўвогуле? Шляхі адказу на гэтае пытанне могуць акрэсліць высновы Ірыны Лапо адносна таго, ці “існуе такая з’ява, як рэцэпцыя беларускага тэатра” ў Польшчы¹. Даследчыца вылучае чатыры зыходныя (плоскасці, узроўні) польскай рэцэпцыі беларускага тэатра. Яны наступныя: 1) “спектаклі, якія спарадычна трапляюць на фестывалі”, а таксама “даволі рэдкія згадкі ў прафесійных рэцэнзіях”; 2) “рэдкія публікацыі на тэму беларускага тэатра”; 3) “магчымасць збліжэння і ўзаемнага пазнання” ў форме “пастановак беларускай драматургіі на сцэнах польскіх тэатраў (першая і апошняя ластаўка <...> – гэта польская прапрэм’ера *Стомленага д’ябла* сучаснага беларускага драматурга Сяргея Кавалёва ў тэатры імя J. Osterwy ў 1997 годзе”²; 4) “найменш прадуктыўная з пункту погляду рэцэпцыі” плоскасць – “сезонная праца беларускіх рэжысёраў у польскіх тэатрах, якая нязначна ўплывае на сферу ўспрымання польскай публікай беларускага тэатра”³. І. Лапо ў гэтым артыкуле 2005-га года характарызуе некаторыя з асаблівасцей сучаснага беларускага тэатра і, адпаведна, чатыры падставы і ўласцівасці іх рэцэпцыі, з аднаго боку, польскімі гледачамі, з другога, – літаратурнымі крытыкамі Польшчы. На падставе дадатку да артыкула І. Лапо можна меркаваць, што зыходным матэрыялам для назіранняў і высноў крытыка былі спектаклі беларускіх тэатраў, дэманстраваныя ў Польшчы ў перыяд з 1995 па 2005 гг.: *Ідылія* (1995, Люблін, тэатр імя Янкі Купалы), *Ліпавічкі* (1991, Торунь, Гродзенскі тэатр лялек), *Саламея*

¹ I. Lappo, *Konfrontacje z tradycją: polska recepcja teatru białoruskiego* [у:] *Паміж Беларуссю і Польшчай: Драматургія Сяргея Кавалёва = Pomiedzy Białorusią a Polską: Dramaturgia Siarhieja Kawaloua*: зборнік артыкулаў, уклад., прадм Л. Грамыка, І. Лапо, пад рэд. А. Ліона, А. Баровец, Мінск 2009, с. 171–192.

² Тут неабходна звярнуць увагу на наступнае ўдакладненне: артыкул быў апублікаваны ў 2005 годзе, тады спектакль па гэтай п’есе С. Кавалёва быў сапраўды “першай і апошняй ластаўкай”, аднак у 2009 г. адбылася яшчэ адна прэм’ера ў Польшчы на фестывалі *Тэатральныя канфрантацыі ў Любліне* па п’есе гэтага драматурга *Вяртанне Галадара*.

³ I. Lappo, *Konfrontacje z tradycją...*, с. 171–192.

Русецкая... (2001, Люблін, Брэсцкі тэатр драмы і музыкі), *Трыстан і Ізольда* (2001, Люблін, Нацыянальны тэатр імя Янкі Купалы), *Шагал...* *Шагал* (2001, Люблін, Віцебскі акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа), *Тутэйшыя* (2003, Беласток, Гродзенскі тэатр лялек), *Паэма без слоў* (2003, Люблін, Гродзенскі тэатр лялек), *Івона, прынцэса Бургундская* (2004, Люблін, Нацыянальны тэатр імя Янкі Купалы), *Крысалоў* (2003, Ломжа, Брэсцкі тэатр лялек), *Тутэйшыя* (2004, Ложма, Торунь, Кракаў, Гродзенскі тэатр лялек), *Зімовая апавесць* (2005, Гродзенскі тэатр лялек). Метадалагічным падмуркам гэтага артыкула І. Лапо з'яўляецца ідэя "канфрантацыі" ўсходніх і заходніх тэатральных тэндэнцый, якія назіраліся ёю і іншымі тэатральнымі крытыкамі на фестывалі *Тэатральныя канфрантацыі ў Любліне*. У дадзеным выпадку І. Лапо аналізуе факты такіх тэатральных пастановак, як *Трыстан і Ізольда* па п'есе С. Кавалёва (2001), *Івона, прынцэса Бургундская* па п'есе Вітольда Гамбровіча (2004) у пастаноўцы Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы.

Паколькі рэцэпцыя тэатра немагчымая без таго драматургічнага матэрыялу, які пакладзены ў яго аснову, то зробленыя І. Лапо высновы можна спрабываць на асаблівасці ўспрымання і ацэнак беларускамоўнай драматургіі ў польскай рэцэпцыйнай прасторы. Звернемся да вызначэння гэтых шляхоў і кароткай характарыстыкі іх зместу.

Зварот польскіх літаратуразнаўцаў да асэнсавання і характарыстыкі асаблівасцей развіцця і функцыянавання сучаснай беларускамоўнай драматургіі¹ мае некалькі перадумоў. Сярод іх можна вылучыць наступныя сем: 1) выданне ў Польшчы драматургічных твораў С. Кавалёва на польскай мове: п'есы ў рэгіянальных выданнях – *Трышчан ды Іжота* (*Tristan lub Wlazny na rozgrzebie*, 2001), *Вяртанне Галадара* (*Powrót Głodomora*, 2008), *Пілінка і Ведзьма* (*Filipek*, 2010), аўтарскія зборнікі п'ес – *Zmęczony diabeł* (Люблін, 2004), *Крывіцкі апокрыф* (Беласток, 2013)²; 2) польска-беларускія тэатральныя кантакты³,

¹ У дадзеным выпадку не звяртаемся да характарыстыкі рэцэпцыі рускамоўнай беларускай драматургіі ў Польшчы; напрыклад, да наступных яе фактаў: а) публікацыі ў часопісе *Dialog* перакладаў на рускую мову п'ес Андрэя Курэйчыка, Мікалая Халезіна, Паўла Пажко, Дзмітрыя Багаслаўскага, б) выданне анталогіі новай беларускай драматургіі ў трох тамах і ўступных артыкулаў да кожнага тома ўкладальніка Андрэя Масквіна (характарыстыку гэтага выдання прыводзіць С. Кавалёў у артыкуле *Беларуская драматургія XIX – XX стст. у польскіх перакладах*; гл.: *Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства: матэрыялы Міжнароднай навук. канф. да 120-годдзя з дня нараджэння Кандрата Крапівы* (Мінск, 3–4 сакав. 2016 г.), Мінск 2016, с. 312–308); в) адной з апошніх тэатральных падзей у Польшчы – спектакля *Kobiety Bergmana. Nikołaj Rudkovskij i Ingmar Bergman* (Teatr Rozrywki, рэжысёр Дарыюш Язерскі, прэм'ера – сакавік 2016).

² Больш падрабязна пра гісторыю публікацый і перакладаў п'ес С. Кавалёва гл.: *Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства...*, с. 312–313.

³ Характарыстыка такіх кантактаў прадстаўлена ў наступных крыніцах: S. Kawalow, *Polsko-białoruskie kontakty teatralne: dramat współczesny* [w]: *Polska-Białoruś: Problemy sąsiedztwa*, pod red. H. Chałupczaka, E. Michalik, Lublin 2005, s. 161–167; I. Lappo, *Konfrontacje z tradycją...*, с. 171–192.

у прыватнасці, фестываль *Тэатральныя канфрантацыі ў Любліне*, на якім у 2009 годзе адбылася прэм'ера спектакля *Вяртанне Галадара* па п'есе С. Кавалёва (Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі); 3) праект *Dramat nieobecny – czytanie dramatu białoruskiego ў межах фестывалю Тэатральныя канфрантацыі ў Любліне*¹; 4) падрыхтоўка і выданне зборніка артыкулаў, рэцэнзій *Паміж Беларуссю і Польшчай. Драматургія Сяргея Кавалёва і адпаведныя публікацыі ў ім польскіх даследчыкаў*² (2009); 5) выхад у свет манаграфіі Бэаты Сівэк *Wolność ukrzyżowana: Rzecz o białoruskim dramacie i teatrze* (2011); 6) публікацыя анталогіі сучаснай беларускай драматургіі *Labirynt* (2013)³, падрыхтаванай Б. Сівэк; 7) рэцэнзія на манаграфію Б. Сівэк Агнешкі Гораль (2012)⁴ і інш. Акрамя гэтага, сучасная беларуская драматургія становіцца прадметам навуковага абмеркавання ў кантэксце выступленняў польскіх даследчыкаў на міжнародных навуковых канферэнцыях (напрыклад, даклады С. Кавалёва *Беларуская драматургія XIX – XX стст. у польскіх перакладах* – Міжнародная навуковая канферэнцыя да 120-годдзя з дня нараджэння Кандрата Крапівы, Мінск, 2016)⁵, Б. Сівэк

¹ Канстатууючы такую фестывальную акцыю, Б. Сівэк адзначае наступнае: “Гэта быў адзін з першых, важных крокаў, скіраваных на ўвядзенне беларускай драматургіі да польскай культурнай прасторы, дэманстрацыя яе мастацкіх і тэматычна-праблемных дасягненняў. Менавіта ўпершыню ў рамках гэтага праекту былі рэпрэзентаваныя ў Польшчы п'есы *Калекцыя нэр Вольгі Гапеевай і Вяртанне Галадара* С. Кавалёва”; гл.: *Labirynt: Antologia współczesnego dramatu białoruskiego, wybór, redakcja i noty biograficzne Beaty Siwek, Radzyń Podlaski* 2013, s. 8.

² “Чарговае адкрыццё сучаснай беларускай драматургіі мела месца на XI Міжнародным фестывалі *Тэатральныя канфрантацыі ў* лістападзе 2006 года. У рамках двухдзённага праекту *Dramat nieobecny. Czytanie współczesnego dramatu białoruskiego*, рэалізаванага тэатразнаўцам І. Лапо сумесна з беларускімі драматургамі, а таксама арганізатарамі фестывалю, прадстаўлены ў акцёрскім выкананні чатыры беларускія п'есы”: *Вяртанне Галадара* С. Кавалёва, *Калекцыя нэр В. Гапеевай* – першы дзень, рускамоўныя п'есы *Мужчына – Жанчына – Пісталет* Канстанціна Сцешыка і *Серпанцін* Паўла Пражко; гл.: В. Siwek, *Literatura Białorusi na scenach polskich [w:] Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі: зборнік артыкулаў*, Мінск 2015, с. 152. У гэтым праекце “прынялі ўдзел беларускія драматургі: С. Кавалёў і В. Гапеева, а таксама перакладчыкі беларускіх драматургічных тэкстаў – Агнешка Любаміра Пятроўская, Караліна Невядомская, а таксама Агнешка Баровец, што выклікала цікавую дыскусію на тэму сучаснай беларускай драматургіі і па праблемах перакладу сучасных беларускіх драматургічных тэкстаў на польскую мову”; гл.: В. Siwek, *Wolność ukrzyżowana. Rzecz o białoruskim dramacie i teatrze*, Lublin 2011, s. 20.

³ *Паміж Беларуссю і Польшчай: Драматургія Сяргея Кавалёва = Pomiedzy Białorusią a Polską: Dramaturgia Siarhieja Kawaloua: зборнік артыкулаў*, уклад., прадм. Л. Грамыка, І. Лапо; пад рэд. А. Ліюпа, А. Баровец, Мінск 2009, с. 118–194, 221–222, 250–251.

⁴ *Labirynt: Antologia współczesnego dramatu białoruskiego...*

⁵ А. Goral, *Recenzja: Beata Siwek Wolność ukrzyżowana. Rzecz o białoruskim dramacie i teatrze*, Lublin: „Wydawnictwo KUL”, 2011, s. 414, „Roczniki Humanistyczne” 2012, nr 7, s. 224–228.

⁶ *Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства...*, с. 312–308.

Ад гераізацыі да дэміфалагізацыі. Гістарычная рэканструкцыя ў сучаснай беларускай драме – Шосты Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі, Коўна, 2016 г. і інш.).

Прадметнае поле рэцэпцыі сучаснай беларускамоўнай драматургіі прадстаўлена і ахарактарызавана Б. Сівэк у манаграфіі *Wolność ukrzyżowana... у адносінах да спадчыны “сярэдняга і старэйшага пакалення” і твораў драматургаў “новай хвалі”*.

У артыкуле І. Лапо *Konfrontacje z tradycją...* гэтае поле разглядаецца найперш з пазіцыі тэатральнага прэцэдэнта: пастановак п’ес С. Кавалёва¹.

Вызначаючы прадметнае поле рэцэпцыі сучаснай беларускамоўнай драматургіі, варта звярнуць увагу на артыкул *Беларуская драматургія XIX – XX стст. у польскіх перакладах* (2016) С. Кавалёва. У ім даследчык падрабязна прадстаўляе гісторыю выдання ў Польшчы рускамоўнай (п’есы Андрэя Курэйчыка, Мікалая Халезіна, Паўла Пражко, Дзмітрыя Багаслаўскага) і беларускамоўнай сучаснай драматургіі Беларусі (п’есы і зборнікі твораў С. Кавалёва). Аўтар артыкула адзначае наступнае: “Найбольшае значэнне для папулярнага беларускага драматургіі ў Польшчы маюць калектыўныя анталогіі, якіх выдадзена на сённяшні дзень ужо чатыры”². С. Кавалёў прапаноўвае грунтоўную характарыстыку анталогій, падрыхтаваных А. Масквіным³ і Б. Сівэк⁴.

Праблема “рэцэпцыі беларускай драмы ў Польшчы” паслядоўна асэнсоўваецца ў апошняй главе *Z innej perspektywy. Białoruski dramat i teatr w Polsce po 1991 roku* названай вышэй манаграфіі Б. Сівэк⁵.

Факты навуковай рэцэпцыі сучаснай беларускамоўнай і рускамоўнай драматургіі Беларусі асвятляюцца ў артыкуле С. Кавалёва *Беларуская драматургія XIX – XX стст. у польскіх даследаваннях* (2015), у якім прыводзіцца спіс агляда даследаванняў “беларускіх аўтараў, якія жывуць у Польшчы” (І. Лапо, С. Кавалёва, А. Масквіна⁶), і польскіх навукоўцаў (А. Гораль (Баровец), Габрыелі Жук, Яраслава Цымермана, Агнешкі Кулігоўскай-Кажэнеўскай)⁷. Найбольшую ўвагу С. Кавалёў надае характарыстыцы манаграфіі *Wolność ukrzyżowana...* польскай даследчыцы Б. Сівэк; у прыватнасці, ён вызначае ролю гэтай працы для

¹ I. Lappo, *Konfrontacje z tradycją...*, с. 171–192.

² *Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства...*, с. 312–308.

³ S. Kawalou, *Współczesna dramaturgia białoruska: trudne warunki rozwoju*, Lublin 2010, nr 6, s. 76–77; S. Kawalou, *Polsko-białoruskie kontakty teatralne: dramat współczesny [w:] Polska-Białoruś. Problemy sąsiedztwa*, pod red. H. Chałupczaka, E. Michalik, Lublin 2005, s. 161–167.

⁴ S. Kawalou, *Współczesna dramaturgia białoruska: trudne warunki rozwoju*, “Kultura i społeczeństwo” 2010, nr 6, s. 76–77.

⁵ B. Siwek *Wolność ukrzyżowana...*, с. 341–352.

⁶ С. Кавалёў, *Беларуская драматургія XIX – XX стст. у польскіх даследаваннях* [у:] *Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі: зборнік артыкулаў*, Мінск 2015, с.139–149.

⁷ *Ibidem*, с. 141.

польскага і беларускага рэцыпіента, характарызуе змест манаграфіі, звяртае ўвагу на метадалагічны аспект даследаванняў Бэаты Сівэк¹. Пры ўсім адзначаным вышэй С. Кавалёў выказвае нязгоду “з некаторымі меркаваннямі і высновамі” аўтаркі *Wolności ukrzyżowanej...*². Ён звяртае ўвагу на тое, што невялікая колькасць навуковых даследаванняў польскіх аўтараў “абумоўлена цэлым шэрагам прычын: не толькі палітычных, але і псіхалагічных (невypadкова І. Лапо дала свайму артыкулу пра рэцэпцыю беларускага тэатра ў Польшчы іранічна-правакацыйную назву *O braciach naszych mniejszych*”)³.

Яшчэ ў 2001 годзе С. Кавалёў у размове з Жанай Лашкевіч адносна рэцэпцыі сучаснай нацыянальнай драматургіі адзначыў наступнае: “Сучасную беларускую драматургію па-за межамі дзяржавы ніхто не ведае і ў бліжэйшы час ведаць не будзе. Так, як і мы не ведаем, на жаль, сучаснай літоўскай, украінскай, а нават і рускай драматургіі”⁴.

У 2005 годзе А. Масквін звярнуў увагу на недастатковую дасведчанасць польскага чытача ў галіне сучаснай беларускай драматургіі. У прыватнасці, у рэцэнзіі *Dramaty Kawaloua po polsku* на зборнік С. Кавалёва *Zmęczony diabeł* крытык адзначаў наступнае: “Мне здаецца, што веды пра беларускую драматургію спыніліся ў Польшчы на ўзроўні васьмідзесятых гадоў, калі гаварылася пра такіх творцаў, як Кандрат Крапіва, Андрэй Макаёнак і Алесь Дударэў. Нягледзячы на гэта, люблінскае выдавецтва адважылася на гэты крок [выданне зборніка п’ес *Zmęczony diabeł* С. Кавалёва. – А. М.], бо лічыць сваім абавязкам рэпрэзентацыю культуры нашага ўсходняга суседа”⁵.

У 2009 годзе А. Баровец адзначыла наступнае: “2 кастрычніка 2009 года падчас *Тэатральных канфрантацый* адбылася прэм’ера п’есы *Вяртанне Галадара* беларускага драматурга Сяргея Кавалёва <...>. Створаны Кавалёвым напрамак, які завецца герменеўтычным, мае шмат прыхільнікаў на Беларусі, а ў Польшчы, фактычна, не існуе. Герменеўтычная драматургія з’яўляецца вынікам шматгадовых навуковых даследаванняў і захапленняў старажытнай беларускай літаратурай, якая пад уплывам Усходу і Захаду была полем пастаяннага дыялогу культуры”⁶.

У 2010 годзе Г. Жук у рэцэнзіі на прэм’ерны спектакль *Вяртанне Галадара* па п’есе С. Кавалёва ў Любліне (2009, фестываль *Тэатральныя канфрантацыі*, РТБТ, рэжысёр Кацярына Аверкава) падкрэсліла, што “беларускі тэатр і драматургія – з’явы ў Польшчы ўсё яшчэ малавядомыя і незапатрабаваныя. З такім станам рэчаў ужо некалькі гадоў

¹ *Ibidem*, с. 141–142.

² *Ibidem*, с. 142–144.

³ *Ibidem*, с. 141.

⁴ *W poszukiwaniu tradycji. Z Siarhiejem Kawalowym rozmawia Żana Łaszkiwicz*, „Kresy”, nr 45–46 (1–2/2001), s. 143.

⁵ *Паміж Беларуссю і Польшчай...*, с. 149.

⁶ А. Баровец, *Галадар у Любліне*, „Дзеяслоў” 2010, № 2 (45), с. 241–242.

змагаюцца арганізатары люблінскіх тэатральных фестывалюў, падчас якіх шторы часцей з'яўляюцца розныя прапановы нашых усходніх суседзяў. <...> На працягу апошніх 4 гадоў у рамках люблінскіх *Тэатральных канфрантацый* адбыліся дзве прэм'еры беларускіх спектакляў, а таксама быў ажыццёўлены праект *Адсутная драматургія: чытанне сучаснай беларускай п'есы*¹.

Канстатацыю “недастатковай цікавасці даследчыкаў” да “навейшай беларускай драматургіі” назіраем і ў высновах Б. Сівэк (2011): “у Польшчы беларуская драма практычна невядомая”². У прадмове да падрыхтаванай ёю анталогіі сучаснай беларускай драматургіі “*Labirynt*” (2013) даследчыца канстатуе: “На польскім выдавецкім рынку практычна адсутнічаюць выданні, якія тычацца сучаснай беларускай драматургіі”, за выключэннем зборніка п'ес С. Кавалёва *Стомлены д'ябал*³. Пры гэтым Б. Сівэк ставіць важнае для нашай тэмы пытанне і наступным чынам адказвае на яго: “Ці можа сучасная беларуская драматургія зацікавіць польскага рэцыпіента? Я перакананая, што можа. Маю надзею, што тэксты, апублікаваныя [у дадзенай анталогіі. – А. М.] істотным чынам паўплываюць на зацікаўленасць польскага рэцыпіента беларускай сучаснай драматургіяй – можа быць – заахвацяць польскіх перакладчыкаў на працу над чарговымі перакладамі, а польскія тэатры да пастаноўкі гэтых п'ес на сваіх сцэнах”⁴.

У 2016 годзе ўжо канстатуецца іншая сітуацыя ў адносінах да прадметнага поля рэцэпцыі сучаснай беларускамоўнай драматургіі. Так, С. Кавалёў адзначае наступнае: “Апошнім часам у Польшчы назіраецца прыкметны ўзрост цікавасці да беларускай драматургіі і тэатра, асабліва да сучаснага іх стану. <...> Да змены сітуацыі прычыніліся як развіццё беларускай драматургіі, яе выхад за нацыянальныя межы, так і развіццё славістыкі ў Польшчы, з'яўленне новай генерацыі перакладчыкаў (Б. Сівэк, Малгажата Бухалік, Агнешка-Любаміра Пятроўская, Караліна Невядомская, Якуб Адамовіч, Агнешка Гораль, Тэрэса Гедз, Наталля Русецкая і інш. На жаль, па-за ўвагай польскіх перакладчыкаў застаецца пакуль беларуская драматургічная класіка”⁵.

Адзначаныя вышэй факты даюць падставы сістэматызаваць і каратка характарызаваць у храналагічнай паслядоўнасці наступныя асаблівасці і праблематыку польскіх літаратуразнаўчых даследаванняў, прадметам якіх з'яўляецца сучасная беларускамоўная драматургія. Сярод даследчыкаў, якія звярнуліся да характарыстыкі гэтай часткі

¹ Г. Жук, *Апетыт на большага Галадара*, „Дзеяслоў” 2010, № 2 (45), с. 237.

² B. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...*, s. 363.

³ *Labirynt: Antologia współczesnego dramatu białoruskiego...*, s. 8.

⁴ *Ibidem*, s. 10.

⁵ С. Кавалёў, *Беларуская драматургія XIX – XX стст. у польскіх перакладах [у:] Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства: матэрыялы Міжнароднай навук. канф. да 120-годдзя з дня нараджэння Кандрата Крапівы (Мінск, 3–4 сакав. 2016 г.)*, Мінск 2016, с. 312.

беларускага прыгожага пісьменства, А. Масквін¹, А. Баровец², І. Лапо³, Н. Русецкая⁴, С. Кавалёў⁵, Б. Сівек⁶ і інш. – навуковыя артыкулы, а таксама Катажына Мышак⁷, Марыя Дабасевіч⁸, Міраслаў Гапанюк⁹, Андрэй Кавальчук¹⁰, Яцэк Садоўскі¹¹, Лукаш Дрэўняк¹², А. Баровец¹³, Г. Жук¹⁴ і інш. – тэатральныя рэцэнзіі.

1. Характарыстыка п'ес С. Кавалёва як надзвычай шырока прадстаўленых у польскай чытацкай і тэатральнай прасторы. Даследчыкі звяртаюць увагу на такія аспекты мастацкай прасторы яго драматургічных твораў: а) *Стомлены д'ябал* – гісторыя стварэння і пастаноўкі, прыкметы “тэксту ў тэксце”, супастаўленне постаці Д'ябла, параўнанне драматургічнага свету п'есы С. Кавалёва і п'есы К. Марашэўскага, характарыстыка вобраза Д'ябла, тыпы літаратурных герояў паводле адносін да галоўнай дзейнай асобы (Б. Сівэк¹⁵); б) *Францішка, або навука каханья* – мастацкі спосаб інтэрпрэтацыі вобраза Францішкі, беларускія даследаванні творчасці Францішкі Уршулі Радзівіл, адлюстраванне вобраза Францішкі з некалькіх перспектыв (“селекцыянаванне фактаў” з яе біяграфіі, і “стварэнне тым самым свайго, Кавалёўскага яе вобразу”), характарыстыка мастацкай прасторы п'есы, зварот да канцэпцыі Уільяма Шэкспіра “жыццё ў масцы”, трагічнае яднанне ўнутранага і знешняга свету, тыпы драматургічных дзейных асоб (Б. Сівэк¹⁶); в) *Чатыры гісторыі Саламеі* – асаблівасці дыялогу з гісторыяй, “стараннае, рознабаковае вывучэнне навуковых крыніц”, тэндэнцыя да актуалізацыі гістарычных фабул, сітуацыі “падвойнай гульні”, асаблівасці

¹ Паміж Беларуссю і Польшчай..., с. 149–154.

² *Ibidem*, s. 155–157.

³ *Ibidem*, s. 171–192.

⁴ *Ibidem*, s. 158–170.

⁵ S. Kawalou, *Współczesna dramaturgia białoruska...*, s. 76–77.

⁶ Паміж Беларуссю і Польшчай..., с. 118–280; B. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...; Labirynt: Antologia współczesnego dramatu białoruskiego...*, s. 5–11; B. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...*, s. 363; B. Siwek, *Dramaturgia białoruska w aspekcie zagadnień tożsamościowych (wybrane problemy)* „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2013, nr 11, z. 2, s. 165–182; B. Siwek, *Krywicki apokryf, czyli Dramaturgia Starhiejja Kawalowa w pięciu odślonach* [w:] С. Кавалёў, *Крывіцкі Апокрыф*, Беласток 2013, с. 143–156; B. Siwek, *Literatura Białorusi na scenach polskich* [y:] Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі: зборнік артыкулаў, Мінск 2015, с. 150–159.

⁷ Пра гэта гл.: B. Siwek, *Literatura Białorusi na scenach polskich...*, с. 152–153.

⁸ Паміж Беларуссю і Польшчай..., с. 221–222.

⁹ *Ibidem*, s. 158–170.

¹⁰ *Ibidem*, s. 250–251.

¹¹ *Ibidem*, s. 264–265.

¹² *Ibidem*, s. 148, 263.

¹³ A. Borowiec, *Głodomor w Lublinie*, „Czasopis” 2009, nr 11, s. 45–46.

¹⁴ Паміж Беларуссю і Польшчай..., с. 345–352.

¹⁵ *Ibidem*, s. 118–127.

¹⁶ *Ibidem*, s. 128–137.

будовы мастацкага свету твора і іх роля, ацэнка крытычных выказванняў адносна пастаноўкі п'есы, характарыстыка даследаванняў пра лёс Пільштыновай, факты якога выкарыстаны ў п'есе, гістарычныя асобы ў творы, роля стамбульскай сюжэтнай лініі ў раскрыцці лёсу Саламеі, формы дыялогу з гісторыяй, асаблівасці пераносу акцэнтаў з сітуацыі гістарычнай на сітуацыю адзінкі, з плану гістарычнага на план экзістэнцыйны, трактоўка твора як філасофскай рэфлексіі над экзістэнцыяй, як адкрыццё і выяўленне драматызму і нават трагізму людскога існавання, неабходныя зыходныя для інтэрпрэтацыі твора (Б. Сівэк)¹; гістарычныя звесткі пра Саламею, гісторыя стварэння п'есы і асаблівасці яе пастаноўкі, адрозненні паміж першакрыніцай і п'есай, канстатацыя рэцэпцыйнай рэакцыі на вобраз Саламеі ў спектаклі, значэнне п'есы для гістарычнай адукацыі сучаснікаў, выкарыстанне мастацкага прыёму "тэатр у тэатры", падвойная роля дзейных асоб і мастацкага свету твора (Н. Русецкая)²; г) *Вяртанне Галадара* – характарыстыка мастацкай прасторы твора і вобраза Галадара ў ёй, мадэляванне рэцэпцыйнай рэакцыі на п'есу і асаблівасці яе перакладу, значэнне мовы твора ў адносінах да нацыянальнай мовы (А. Баровец)³; асаблівасці шляху С. Кавалёва як перакладчыка п'есы Тадэвуша Ружэвіча *Адыход Галадара* да ўласнага твора, алюзія ў п'есе на тое, што "ў Беларусь вярнуліся ранейшыя (савецкія) часы, у якіх чалавек, а тым болей артыст, адчувае сябе зняволеным і чужым", сімвалічны сэнс твора, мадэляванне рэцэпцыйнай рэакцыі ў адносінах да вобраза Галадара, вызначэнне небяспечнасці твора ў Беларусі з ідэалагічнага пункту погляду (Н. Русецкая)⁴; д) *Звар'яцелы Альберт* – асаблівасць твора ў адносінах да *Шляхціца Завальні...* Я. Баршчэўскага (Н. Русецкая)⁵; е) вызначэнне агульных прыкмет драматургіі С. Кавалёва – пошук праўды пра жанчыну ў нашым мінулым, зварот да таямніц жаночай псіхікі, дэмаскрыроўка культурных міфаў, новае апісанне добра вядомых усім здарэнняў, адкрыццё схаваных значэнняў, абліччаў, адносін літаратуры і гісторыі (Лукаш Дрэўняк)⁶; вызначэнне гісторыка-літаратурнага падмурка п'ес *Столлены д'ябал*, *Чатыры гісторыі Саламеі*, *Навука кахання*, характарыстыка асаблівасцей "герменеўтычнага праекта" С. Кавалёва, гісторыі яго гераінь, значэнне п'ес для польскага рэцыпіента (А. Масквін)⁷; упершыню на глебе культурнай спадчыны на беларускую сцэну выходзяць постаці беларускіх шляхціцаў – адукаваных і творчых асоб, творы пра Саламею і Уршулю сцвярджаюць,

¹ *Ibidem*, s. 138–147.

² *Ibidem*, s. 162–166.

³ *Ibidem*, s. 155–157.

⁴ *Ibidem*, s. 168–170.

⁵ *Ibidem*, s. 158–170.

⁶ *Ibidem*, s. 148.

⁷ *Ibidem*, s. 149–154.

што “гісторыю літаратуры, культуры, нарэшце цэлага народа і яго краю ствараюць не толькі мужчыны”, “выкарыстанне Кавалёвым ва ўласнай творчасці традыцый польскіх драматургаў XX стагоддзя садзейнічала пэўнаму ажыўленню, а таксама еўрапеізацыі сучаснай драматургіі ў Беларусі” (Н. Русецкая)¹.

2. Рэцэпцыя беларускамоўнага тэатра і, адпаведна, драматургіі польскай тэатральнай крытыкай і гледачамі. Пастаноўка пытання, ці “існуе такая з’ява, як рэцэпцыя беларускага тэатра” ў Польшчы і чатыры зыходныя (плоскасці, узроўні) польскай рэцэпцыі беларускага тэатра (Ірына Лапо)².

3. Характарыстыка асноўных заканамернасцей развіцця сучаснай беларускай драматургіі і тэатра, а таксама творчасці асобных беларускіх драматургаў найбольш грунтоўна прадстаўлена ў манаграфіі Б. Сівека *Wolność ukrzyżowana...* – “адзінай працы ў польскай прасторы, якая поўнасю прысвечаная праблематыцы беларускай драматургіі і тэатра”³, а таксама ў артыкуле *Literatura Białorusi na scenach polskich*⁴. Даследчыца адзначае, што яна звяртаецца да рэпрэзентацыі польскаму рэцыпіенту “выбраных праблем і комплексу з’яў”⁵ гэтай часткі сучаснай беларускай драматургіі і тэатра ў першую чаргу ў сувязі з тым, што “ў Польшчы да гэтага часу няма ні адной працы, якая хаця б у выглядзе нарыса раскрывала гісторыю ўзнікнення і развіцця беларускай драмы”, за выключэннем артыкула Юзэфа Галомбка *Początki dramatu białoruskiego* (Warszawa, 1925)⁶. У сувязі з гэтым аўтарка манаграфіі *Wolność ukrzyżowana...* уводзіць у гэтую сваю працу раздзел пра гісторыю беларускага тэатра і актуальныя тэндэнцыі развіцця “беларускай сцэны”. Навуковыя мэты, якія ставіла перад сабой Б. Сівек у праекцыі на польскага рэцыпіента, наступныя: “1) акрэсліць працэс фарміравання беларускай драмы і тэатра; 2) вызначыць кірункі развіцця і рэцэпцыі беларускай драматургіі і тэатра ў Польшчы; 3) [ахарактырызаваць. – А. М.] новую беларускую драматургію праз прызму тэмы волі ў суадносінах з шырокім ідэйна-мастацкім кантэкстам”⁷. Даследчыца вызначае таксама і крытэрыі адбору прадстаўленых у манаграфіі аўтараў і іх драм: 1) тэматыка, якая грунтуецца вакол праблемы волі,

¹ *Ibidem*, s. 170.

² *Ibidem*, s. 171–192.

³ B. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...*, s. 18.

⁴ B. Siwek, *Literatura Białorusi na scenach polskich...*, s. 150–159.

⁵ B. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...*, s. 9.

⁶ *Ibidem*, s. 10.

⁷ *Ibidem*, s. 15.

што мае розныя формы яе выражэння¹; 2) спосаб рэалізацыі тэмы, інавацыйнасць эстэтыкі, разнапланавасць фармальных рашэнняў².

У адпаведнасці з прадметам даследавання і яго мэтамі Б. Сівэк характарызуе “з перспектывы польскага рэцыпіента”³ наступныя з’явы: а) рэцэпцыя беларускай драматургіі і тэатра ў Польшчы ў выглядзе публікацыі твораў⁴; вызначае перадумовы цікавасці да беларускай драматургіі ў 1990-я гады (драматургічныя дэбюты прадстаўнікоў пакалення “Тутэйшых”), узнаўляе факты міжнародных тэатральных фестываляў беларускамоўных⁵ і рускамоўных пастановак, тэатразнаўчых ацэнак, канстатуе нязначную прысутнасць беларускамоўнай драматургіі “ў польскай культурнай прасторы”, выказвае надзею на тое, што такі стан часовы⁶; б) характарызуе развіццё беларускай драматургіі ад яе заснавання да канца васьмідзясятых гадоў ХХ стагоддзя⁷; в) асвятляе гісторыю найважнейшых беларускіх тэатраў, прапаноўвае нарыс іх развіцця, рэпертуару і эстэтычных тэндэнцый⁸; г) аналізуе беларускую драматургію канца ХХ і пачатку ХХІ стст.: яе панараму, тэматычна-праблематычныя тэндэнцыі, эстэтычныя стратэгіі і інш.⁹; д) манаграфічна характарызуе творчасць драматургаў з рознымі мадэлямі іх твораў, стылістычнымі, фармальнымі і эстэтычнымі пошукамі: Алесь Петрашкевіч, Алесь Дударав, Міколы Арахоўскага, Алесь Асташонка, С. Кавалёва, Ігара Сідарука, Лявона Вашко¹⁰; е) акрэслівае ўзровень даследавання сучаснай беларускай драматургіі ў Беларусі¹¹.

¹ Цікавымі і паказальнымі ў сувязі з тэмай волі, якая прадстаўлена ў творах сучаснай беларускай драматургіі і якая аналізуецца ў дадзенай манаграфіі, з’яўляюцца наступныя заўвагі яе аўтара: назва манаграфіі, запазычаная з драмы А. Петрашкевіча *Воля на крыжы* (1994), “не выпадковая” – яна з’яўляецца “цэнтральнай тэмай” даследавання, “арганізуючым элементам” яго, а таксама “крытэрыем адбору прааналізаваных тэкстаў”. “Воля – гэта не толькі вядучая тэма навейшай беларускай драматургіі, а і паняцце, якое падводзіць да шырокай прасторы рэфлексій, што даюць вялікія магчымасці для інтэрпрэтацый, а таксама захапляльнай мастацкай іх рэалізацыі”; гл.: В. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...*, s. 13.

² В. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...*, s. 13.

³ *Ibidem*, s. 16.

⁴ *Ibidem*, s. 341.

⁵ Сярод пастановак па беларускамоўных драматургічных творах канца ХХ – пачатку ХХІ стст., на якія звяртае ўвагу даследчыца, – спектаклі па п’есах Уладзіміра Бутрамеева *Pasja według Awdziejewa* (1991, фестываль *Kontakt*, Торунь), Георгія Марчука *Witajcie w naszej wsi* (1994, фестываль *Kanakt*, Торунь), С. Кавалёва *Salomeja Rusiecka. Concerto grosso losy kobiety, Tristan i Izolda* (2001, фестываль *Тэатральныя канфрантацыі*, Люблін), А. Дударав *Wieczór* (2008, фестываль *тэатраў Усходняй Еўропы Sqsiedzi*).

⁶ В. Siwek, *Wolność ukrzyżowana...*, s. 341–351.

⁷ *Ibidem*, s. 27–60.

⁸ *Ibidem*, s. 61–84.

⁹ *Ibidem*, s. 85–116.

¹⁰ *Ibidem*, s. 117–340.

¹¹ *Ibidem*, s. 21–25.

Ахарактарызаваўшы ў манаграфіі *Wolność ukrzyżowana...* факты, з'явы і тэндэнцыі ў адносінах да рэцэпцыі сучаснай беларускай драматургіі далі магчымасць Б. Сівэк зрабіць наступныя высновы: “Адзінкавая згадка пра беларускую драматургію і тэатр, якія з'яўляюцца на старонках польскіх часопісаў ці фестывальных газет маюць больш інфармацыйны характар, чым навуковы”¹. У той жа час яна адзначае: “сучасная беларуская драматургія – гэта з'ява надзвычай цікавая, а шматпланавасць прадстаўленых у ёй тэм і фармальных рашэнняў сведчыць пра яе трываласць і выключны характар <...>, у беларускай драматургіі ёсць яшчэ шмат з'яў, якія варта даследаваць”, бо “для нас, палякаў, усё так жа яна застаецца невядомай прасторай”². У сувязі з гэтымі высновамі даследчыцы варта зрабіць наступны вывад. Дадзеная манаграфія Б. Сівэк з'яўляецца тым сістэматызаваным даследаваннем, якое рэпрэзентуе беларускамоўную драматургію Беларусі – сучасную і ў некаторай ступені мінулых часоў – не толькі для польскага, а і для дасведчанага беларускага рэцыпіента як навуковы погляд прадстаўніка іншага (у адносінах да беларускага) чытацкага і даследчыцкага поля.

Такім чынам, вызначаныя вышэй перадумовы звароту польскіх літаратуразнаўцаў да асэнсавання і характарыстыкі асаблівасцей развіцця і функцыянавання сучаснай беларускамоўнай драматургіі, а таксама паказальныя факты такой характарыстыкі дазваляюць зрабіць наступныя высновы. Па-першае, гэтая частка беларускага прыгожага пісьменства паступова (у параўнанні з 2001 годам) становіцца прадметам не толькі навуковай, а і звычайнай (гледачы, чытачы) рэцэпцыі ў Польшчы. Падставай для такога пашырэння рэцэпцыйнага поля сталі факты публікацый сучаснай беларускай п'есы ў Польшчы, а таксама правядзенне фестывалю *Тэатральныя канфрантацыі ў Любліне*. Па-другое, даследаванні польскіх літаратуразнаўцаў, тэатральных крытыкаў, прадметам якіх з'яўляецца сучасная беларуская драматургія, не толькі пашыраюць прадметнае поле польскага літаратуразнаўства, а і ствараюць адпаведны прэцэдэнт для пашырэння прадмета даследавання ў адносінах да сучаснай беларускай драматургіі беларускімі літаратуразнаўцамі. Па-трэцяе, літаратуразнаўчыя, тэатральна-крытычныя ацэнкі польскіх аўтараў вызначаюць шляхі і факты паступовага выхаду сучаснай беларускай драматургіі ў еўрапейскую літаратурана-мастацкую, тэатральную, перакладчыцкую і шырокую (гледачы, чытачы) рэцэпцыйную прастору.

¹ *Ibidem*, s. 25.

² *Ibidem*, s. 16, 18, 19.

Ales Makarevich

Modern Belarusian Dramaturgy in Polish Literary Criticism

A b s t r a c t

The article reveals the observations and conclusions related to the following examples of the reception of modern Belarusian dramaturgy by Polish researchers: 1) the publication of the plays by Sergei Kovalev in Poland; 2) Polish-Belarusian theatrical connections, in particular the festival "Konfrontacje Teatralne" in Lublin and its subsequent project "Dramat nieobecny – czytanie dramatu białoruskiego"; 3) the publication of the articles by Polish researchers in the edition "Between Belarus and Poland. Sergei Kovalev's Dramaturgy"; 4) the printing of the monograph *Wolność ukrzyżowana: Rzecz o białoruskim dramacie i teatrze* by Beata Siwek; 5) the publication of the anthology of modern Belarusian dramaturgy *Labirynt* prepared by Beata Siwek; 6) the review of the monograph by Beata Siwek, Agnieszka Goral and others.

Электронный архив библиотеки МГУ имени М.В. Ломоносова